

TOPOGRAFIA ZAKŁADU FOTOGRAFICZNEGO IGNACEGO KRIEGERA

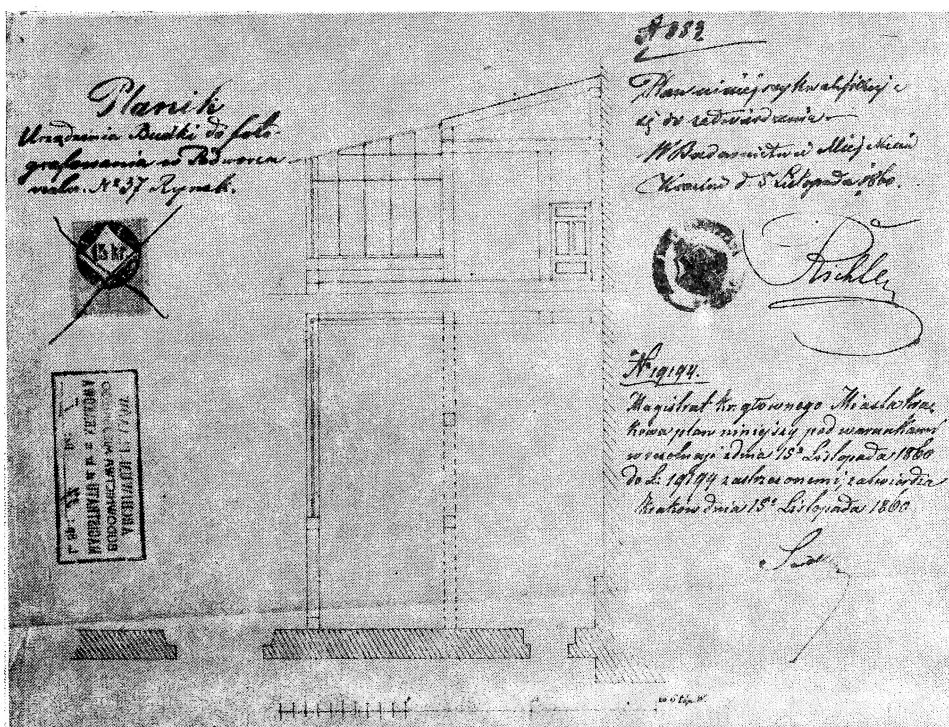
Ignacy Krieger pozostawił po swoim pracowitym życiu tysiące zdjęć i szczęśliwie ocalałych szklanych negatywów, które można katalogować, omawiać lub interpretować, nie sposób już jednak dorzucić coś znaczącego do jego pełnej luk biografii¹. To ubóstwo materiałów 'dotyczących osoby tak przecież czynnej i znanej w dziewiętnastowiecznym Krakowie, powoduje że każda nowo pozyskana, bardzo nawet drobna informacja nabiera szczególnego znaczenia.

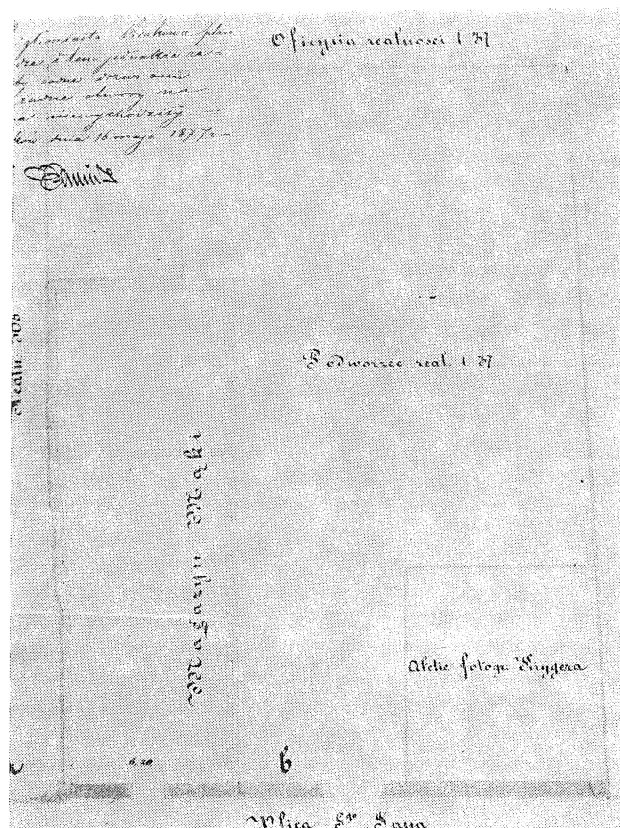
Wiadomo, że pierwszy zakład założył Krieger w maju 1860 r. przy ul. Grodzkiej 13 (ówcześnie 88), na podwórzu domu Alojzego Schwarza², zaś w listopadzie 1864 r. ogłosił w „Czasie” „... iż przybył z podróży za granicę i otworzył swoją pracownię w rynku głównym przy rogu ulicy s. Jana w domu Wnej Pareńskiej ...”³. Data 1864 brana była dotąd za termin rozpoczęcia prac w nowej pracowni Kriegera, miesz-

czącej się w narożnej kamienicy, zwanej Bonarowską, przy ul. Św. Jana 1 i Rynku Głównym 42⁴. Wydaje się jednak, że użyte w anonsie słowo „otworzył” oznacza w tym wypadku jedynie wznowienie działalności po przerwie spowodowanej podróżą zagraniczną a nie inauguracją nowego zakładu. Inauguracja ta odbyła się prawdopodobnie kilka lat wcześniej, tyle że nie zostało to ogłoszone w prasie.

W krakowskim Archiwum Państwowym zachowały się bowiem zezwolenie Magistratu i plan na wybudowanie w podwórzu domu przy ul. Św. Jana 1 pracowni fotograficznej, datowane w listopadzie 1860 r.⁵ Od daty zezwolenia do daty zbudowania a następnie otwarcia pracowni upłynęło zapewne niewiele czasu, być może więc Krieger zainstalował się w kamienicy Bonarów już pod koniec 1860 lub na początku 1861 r.⁶ Jego lokal stanowiła budka na rzucie niemal kwadra-

1. Pracownia fotograficzna I. Kriegera w drugim podwórzu domu przy ul. Św. Jana 1, projekt z 1860 r. (Archiwum Państwowe w Krakowie, BM, fasc. 1, Dz. I L.s. 37, poz. 4)

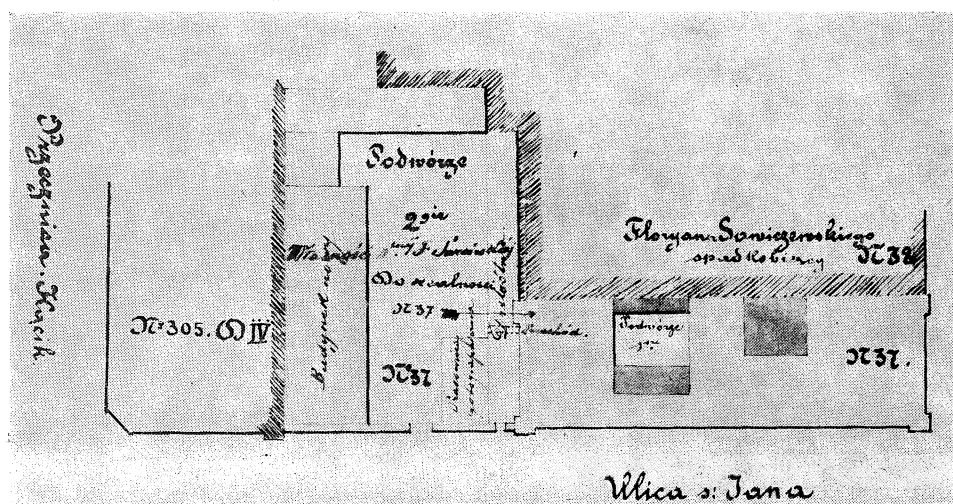
2. Rzut drugiego podwórza domu przy ul. Św. Jana z magazynem mąki i zakładem fotograficznym I. Kriegera, 1877 (Archiwum Państwowe w Krakowie, ABM, fasc. 320, Dz. I L.s. 37, poz. 8)

tu (il. 1)⁷, usytuowana w zachodnim narożniku drugiego podwórza (il. 2—3)⁸, pozbawiona ogrzewania i przewidziana do sześcioletniej dzierżawy⁹. Było to bardzo skromne, drewniane atelier typu pulpitowego¹⁰, przybudowane od południowego zachodu do mu-

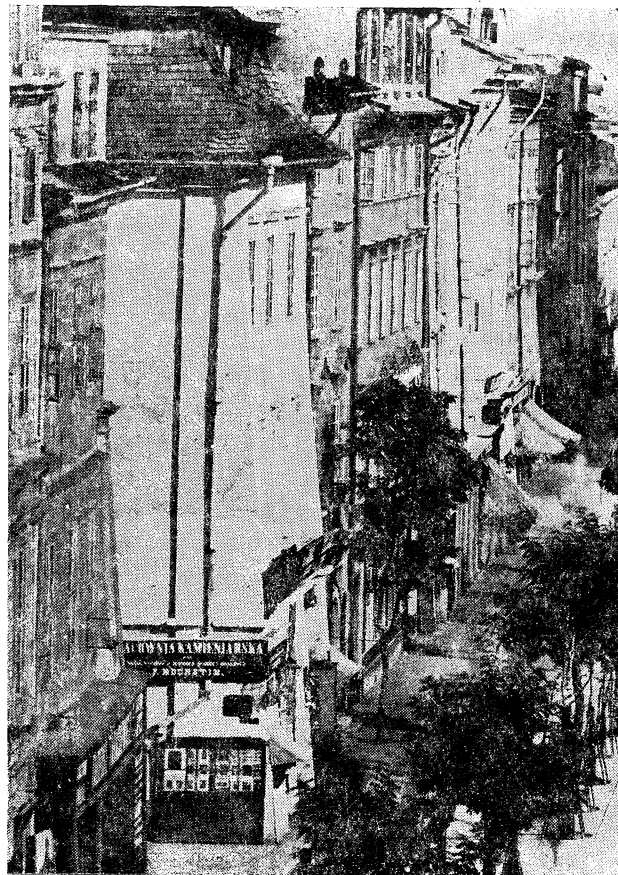
rowanej oficyny (znajdującej się pomiędzy pierwszym i drugim podwórzem) a od północnego zachodu do muru oddzielającego podwórze od ul. Św. Jana. Jego wnętrze (7,14×6,73 m, wysokie w połowie szerokości na 3,57 m)¹¹ zostało zaprojektowane jako dwudzielne, rozczłonkowane wzdłuż (prawie pośrodku) dwoma filarami, z niemal połową ściany południowoschodniej, 2/3 ściany północnwschodniej i częścią jednopółaciowego, spadzistego dachu nad nimi oszklonymi oraz pozostałą częścią dachu pokrytą papą¹²; miało dwa wejścia — jedno wprost z ul. Św. Jana, przebite w murze podwórza (blisko elewacji oficyny) i drugie prawie na tej samej osi, w przeciwległej ścianie południowoschodniej. Pewnych informacji o wyglądzie tego wnętrza dostarcza zdjęcie Kriegera przedstawiające obraz Matki Boskiej Łaskawej, pędzla Michała Stachowicza¹³, pochodzący z północnej elewacji kościoła Mariackiego, ustawiony na czas fotografowania w atelier (il. 4). Fotografowanie obrazu odbyło się prawdopodobnie przed lub w samym 1876 r., kiedy to wykonano dla niego po prawej stronie północnego wejścia do kościoła specjalną wnękę ujętą kamiennym, neogotyckim obramieniem¹⁴. Na zdjęciu widać uchwycony przypadkowo fragment atelier o podłodze z desek i części zapewne północnwschodniej ściany z drzwiami po lewej oraz ekranem pejzażowym i kotarą po prawej¹⁵; znajduje się tam również aparat fotograficzny na statywie, tonetowskie krzesło (lub taboret) o okrągłym siedzisku wypełnionym plecionką z rafii oraz okrągły stolik nakryty jasną, żakardową serwetą w ciemny, niesymetryczny wzór kwiatowy, z szeroką bordiurą o geometrycznych motywach przypominających meander.

Ukryty w podwórzu zakład anonsowała na zewnątrz budynek spora gablota ze zdjęciami. Widzimy ją po raz pierwszy na fotografii części Rynku Głównego wykonanej przez Kriegera z okien pałacu „Pod Krzysztoforą” przed 1878 r. kiedy dom Bonarów nie uległ jeszcze przebudowie (il. 5)¹⁶. Gablota ta znajdowała się na elewacji od ul. Św. Jana, tuż przy narożniku

3. Sytuacja domu przy ul. Św. Jana 1 z zaznaczonym w drugim podwórzu zakładem fotograficznym I. Kriegera, C. Borkowski (?), 1878 (Archiwum Państwowe w Krakowie, ABM, fasc. 320, Dz. I L.s. 37, poz. 9)

Rynku, była prostokątna, o dwudzielnej, przeszklonej ośmioma szybami części górnej i wysokim, sięgającym bruku cokole, opatrzonym trzema płycinami. O zawartości tej gabloty informował „Czas” w 1876 r.: „W Rynku na rogu ulicy Św. Jana widać można często przechodniów przyglądających się wystawionym tam fotografiom, wyobrażającym to widoki celniejszych zabytków Krakowa, to typy włościan, to podobny rzadkich rycin. Wystawiony tam jest poczet fotografii wykonanych od lat wielu przez tutejszego fotografa p. Kriegera, a mogący złożyć bardzo cenne album ...”¹⁷; wspomniał też w 1883 r.: „P. Krieger, fotograf, wystawił w swojej szafce na rogu ulicy Ś. Jana, typowe postacie niektórych delegatów ludowych, szczególnie Rusinów, przybyłych do Krakowa na uroczystości Sobieskiego”¹⁸. Chodzi tu pewno o tę samą gablotę ale umieszczoną na domu zmienionym nie do poznania przebudową według planów architekta C. Borkowskiego z 1878 r., powierzoną budowniczemu Adamowi Boznańskiemu¹⁹. W ramach tych zmian, przewidujących m.in. podwyższenie kamienicy o jedną kondygnację, istniał również osobny projekt urządzenia nowej pracowni fotograficznej dla Ignacego Kriegera, który niestety zaginął; pozostało tylko pozwolenie Magistratu na tę realizację, datowane 25 sierpnia 1878 i opatrzone dodatkowym zastrzeżeniem: „I. aby drzwi prowadzące z klatki schodowej na strych i drzwi prowadzące do pracowni fotografa były żelazne”²⁰. Poza tym zastrzeżeniem nie mamy właściwie żadnych danych dotyczących usytuowania i wy-

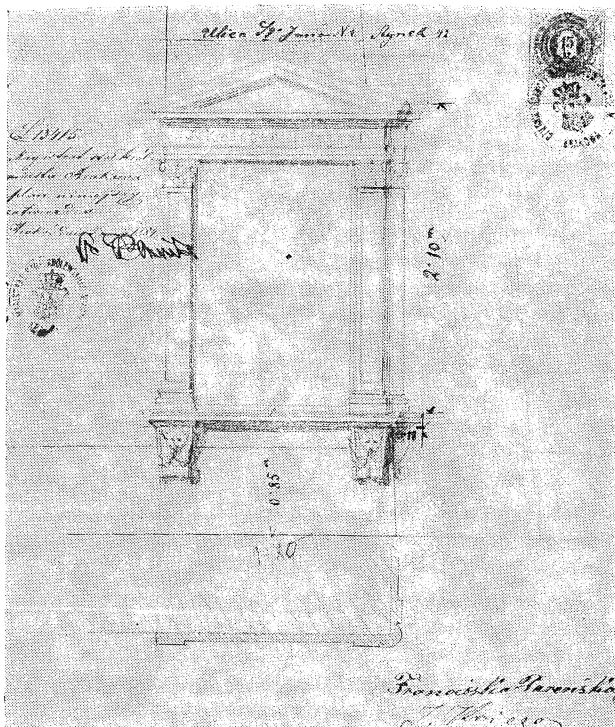

5. Dom przy ul. Św. Jana 1, fragment zdjęcia części Ryunku Głównego, fot. I. Krieger, przed 1878 (Muzeum Historyczne m. Krakowa, negatyw MHK 1808/K)

4. Część atelier fotograficznego I. Kriegera podczas fotografowania obrazu Matki Boskiej Łaskawej, fot. I. Krieger, około 1876 (Muzeum Historyczne m. Krakowa, negatyw MHK 2131/K)

glądu pracowni, ale sposób jego sformułowania pozwala przypuszczać, że znajdowała się ona ponad III piętrem, w kondygnacji strychowej. Można się też domyślać, że zwrócona była ku północy, według najlepszych zasad budowania atelier fotograficznego wymagającego niezbyt ostrego, najmniej zmieniającego się podczas dnia światła słonecznego²¹. Hipotezy te potwierdza relacja artysty malarza Kazimierza Wojtarowicza zajmującego obecnie pracownię w domu przy ul. Św. Jana 1, m. 14²², przerobioną, jak twierdzi, z zakładu fotograficznego Kriegerów, którego wygląd częściowo zapamiętał²³. Pracownia Wojtarowicza znajduje się na IV piętrze, obok strychu, w ostatnim trakcie domu (licząc od Ryunku Głównego), z oknami ku północnemu wschodowi, wychodzącymi na dawne pierwsze podwórze²⁴. Zanim została przez niego przebudowana w 1947 r. miała część północnowschodniej ściany i lekko pochylonego dachu przeszkloną przy użyciu szyb ujętych w konstrukcję z żelaznych szprosów. Cały lokal był na rzucie silnie wydłużonego prostokąta; usytuowane w ścianie południowozachodniej drzwi wejściowe (z klatki schodowej) były podwójne, żelazne (zgodnie z zastrzeżeniem Magistratu) i drewniane, opatrzone podobno starym napisem z nazwiskiem Kriegera i datą²⁵. Drugie drzwi (prowadzące na drewniane, nie istniejące już ganki, oparte o południowowschodnią, ślepą ścianę podwórza sąsiadują-

6. Gabłota na zdjęcia zakładu I. Kriegera, projekt z 1884 r. (Archiwum Państwowe w Krakowie, ABM, fasc. 320, Dz. I L.s. 37, poz. 13)

ca z posesją przy Rynku Głównym 43) znajdowały się w ścianie północnowschodniej, tuż przy wschodnim rogu pomieszczenia. W jego części północnej mieściły się wewnętrzne, żelazne schody prowadzące do mieszkania poniżej, na III piętrze. Wobec nie zachowania

7. Gabłota i okno wystawowe ze zdjęciami zakładu I. Kriegera, fragment zdjęcia domu przy ul. Św. Jana 1, fot. firma Kriegera, po 1884 (Muzeum Historyczne m. Krakowa, negatyw MHK 1353/K)

się projektu dalsze rekonstruowanie układu i wyglądu pracowni wydaje się jednak ryzykowne.

Wśród planów dotyczących domu przy ul. Św. Jana 1 znajdujących się w Archiwum Państwowym w Krakowie zachowały się jeszcze projekt nowej gabłoty na zdjęcia (il. 6) i pismo Magistratu do Kriegera z 5 maja 1884 zezwalające na jej zainstalowanie w narożniku budynku²⁶. Miała ona formę edykuli wspartej na dwóch konsolach ozdobionych lwimi maskami, ujętej kompozytowymi pilastrami i zwieńczonej trójkątnym przyczółkiem, poniżej którego znajdował się we fryzie belkowania napis: J. Krieger. Fotograf. Gabłotę tę, zdwojoną i minimalnie zmienioną w stosunku do projektu²⁷, widać na zdjęciu domu wykonanym przez firmę Kriegera (il. 7); ukazuje ono również okno wystawowe elewacji od ul. Św. Jana wypełnione zdjęciami i opatrzone napisami reklamowymi zakładu.

Gabłota dawno już nie istnieje, jej racja bytu skończyła się wraz z likwidacją firmy w 1926 r. Natomiast dziwnym się wydaje zaginięcie wszystkich elementów wyposażenia zakładu, zarówno dekoracji jak i mebli atelierowych, aparatów fotograficznych oraz urządzeń części laboratoryjnej, które przejęte przez Muzeum Techniczno-Przemysłowe powinny przecież dotrzeć do naszych czasów w charakterze cennych eksponatów.

P R Z Y P I S Y

¹ Poczynione przez C. Bąk systematyczne badania (por. C. Bąk-Koczarska, *Krieger Ignacy*, Polski Słownik Biograficzny, t. XV, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1970, s. 307—308) wyczerpały, jak się zdaje, możliwości znalezienia nowych archiwaliów i jedynie przypadek może ujawnić nie znane dotąd materiały, jeśli takie w ogóle jeszcze istnieją. O Kriegerze por. również J. Andruszkiewicz, *Ignacy Krieger, fotograf dawnego Krakowa*, Magazyn Kulturowy, 1974, nr 3, s. 29—31 i J. Koziński, *Fotografia krakowska w latach 1840—1914. Zarys historii*, Kraków 1978, s. 104—111, 161—177 oraz T. Kwiatkowska, A. Malik, *Zespół negatywów szklanych z zakładu fotograficznego rodziny Kriegerów w posiadaniu Muzeum Historycznego m. Krakowa*, „Krzysztofor” nr 11, 1984, s. 51—69.

² „FOTOGRAF KRIEGER zawiadamia szanowną Publiczność, iż powróciwszy z za granicy, gdzie podróżował celem wydoskonalenia się w fotografii, osiedla się w KRAKOWIE. [...] Pracownia fotograficzna znajduje się przy ulicy Grodzkiej w domu p. Alojzego Schwarza pod L. 88 w podwórku na dole.”, „Czas” 1860, nr 110 z 13 V, s. 4; Koziński (jw., s. 129) ustala datę otwarcia zakładu (a właściwie ogłoszenia o otwarciu) na 12 V, co być może jest po prostu drobna, jednodniowa pomyłka.

³ „Czas” 1864, nr 188 z 15 XI, s. 4.

⁴ Bąk-Koczarska, jw., s. 307, Andruszkiewicz, jw., s. 30 i Koziński, jw., s. 104 oraz 129.

⁵ BM, fasc. 1, Dz. I L.s. 37, poz. 4; zezwolenie skierowane jest do Urzędu Budownictwa Miejskiego, opatrzone datą 15 listopada 1860 i podpisane przez Seidle-
ra (zapewne Andrzeja, ówczesnego burmistrza).

⁶ A. Chmiel, (Domy krakowskie. Ulica Św. Jana, cz. I, Kraków 1924, Biblioteka Krakowska nr 61, s. 10) opierając się prawdopodobnie na tych samych mate-

riałach (znajdujących się wówczas w archiwum planów Budownictwa Miejskiego w Magistracie) pisze, myląc Ignacego (ojca) z Nathanem (synem): „...W tej kamienicy osiedlił się w r. 1860 fotograf Jonatan (!) Krieger, zastulony pracownik w swoim zawodzie około zabytków architektury i sztuki polskiej, przede wszystkim krakowskich ...”. Oczywiście istnieje teoretyczna możliwość, że projekt z 1860 r. został zrealizowany dopiero w r. 1864, albo że dopiero wtedy Krieger objął pracownię zaprojektowaną i wzniesioną cztery lata wcześniej.

⁷ Jej projekt, wykonany tuszem na woskowanym płótnie, opatrzony jest tytułowym napisem: Planik | Urządzenia budki do foto- | grafowania w Podworcu | realn. N° 37 Rynek., podziałką: 20 Stóp W[arszawskich = 8,8 cm], adnotacją nr 383 datowaną 5 listopada 1860 i podpisaną przez Richtera, kwalifikującą rysunek do zatwierdzenia, adnotacją nr 19194 z 15 listopada o akceptacji projektu, podpisaną przez Seidlera oraz okrajała pieczęcią Magistratu i znacznikiem opłaty stemplowej za 15 kr.

⁸ Por. też Chmiel, jw., s. 11.

⁹ Por. zezwolenie Magistratu jw. — przyp. 5.

¹⁰ O atelier fotograficznych w XIX w. zob. O. Buechler, *Atelier und Apparat des Photographen. Praktische Anleitung zur Kenntniss der Konstruktion und Einrichtung der Glashäuser, der photographischen Arbeitslokalitäten und des Laboratoriums...*, Weimar 1869 oraz tłumaczenie Walerego Rzewuskiego, *Atelier i Aparat fotografa. Praktyczny przewodnik do poznania konstrukcji i urządzenia domów szklnych, lokali pracy fotograficznej i laboratorium...*, Biblioteka Jagiellońska, rkps Przyb. 72/66.

¹¹ Wymiary te są wynikiem przeliczenia opartego o podziałkę projektu podaną w stopach warszawskich; 1 stopa warszawska = 0,2977 m.

¹² Por. przyp. 9.

¹³ Według notatki Żegoty Paulego, opatrzonej uwagą: „(podług Inwentarza urzędowego z r. 1838)”, obraz ten pierwotnie stanowił część środkową rodzaju tryptyku z drewnianymi, ruchomymi skrzydłami na których znajdowały się z jednej strony wyobrażenia ss. Jana Nepomucena i Jana Kantego a z drugiej ss. Świętosława i Czesława (Biblioteka Jagiellońska, rkps 5357, t. 10, s. 85 verso). Za wskazanie mi tej notatki dziękuję doc. dr hab. Michałowi Rożkowi.

¹⁴ Stało się to za staraniem księdza Zygmunta Gollana, ówczesnego administratora kościoła — por. A. Fridrich, *Historia cudownych obrazów Najświętszej Marii Panny w Polsce, zebrał według autentycznych źródeł...*, t. II, Kraków 1904, s. 108. Na zdjęciu widać wyraźnie jasny krąg padającego z góry światła. Mogło być to światło silnej lampy naftowej lub olejowej, ale jeszcze nie lampy elektrycznej gdyż negatyw zdjęcia jest kolodionowy co określa górna granicę jego powstania na koniec lat 80-tych ubiegłego stulecia. O ramach czasowych stosowania przez Zakład Kriegera techniki tzw. mokrego kolodionu oraz o tej technice i technice bromożelatynowej por. Kwiatkowska, Malik, jw., s. 54—57, por. Mos-

sakowska, Walery Rzewuski 1837—1888, *fotograf Studium warsztatu i twórczości*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź 1981, s. 45—55.

¹⁵ Ten sam ekran, który na pierwszym planie po lewej miał jeszcze wymalowane duże liściaste drzewo, występuje również na zdjęciach I. Kriegera zamieszczonych w albumie Izzydora Kopernickiego pt. *Types et costumes de la Pologne* (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Krakowie, nr inw. III/57357/F), zob. np. fotografie nr 53, 80, 111, 131 czy 172.

¹⁶ Zob. także negatywy MHK 1809/K i MHK 3598/K; na podobnym, anonimowym zdjęciu (Archiwum Państwowe w Krakowie, Zb. Ikon. A V/711) datowanym na około 1873 r. i publikowanym przez Chmiela (iw., tabl. nlb. po s. 12) gabłota ta jeszcze nie istnieje. Poprzedzał ją natomiast duży napis FOTOGRAF z plastycznych liter ustawionych na gzymsie wieńczącym parter elewacji od Rynku Głównego. Napis ten jest dobrze widoczny na zdjęciu części linii A-B wykonanym przez Walerego Maliszewskiego (Muzeum Narodowe w Krakowie III/Fot/784) prawdopodobnie w pierwszej połowie lat 60-tych a na pewno przed 1868 r. (o czym świadczy istnienie kramów przy Sukiennicach, uchwyconych fragmentarycznie po lewej).

¹⁷ Nr 168 z 26 VII 1876, s. 2.

¹⁸ „Czas”, nr 291 z 29 IX 1883, s. 3.

¹⁹ Archiwum Państwowe w Krakowie, ABM, fasc. 320, Dz. I L.s. 37, poz. 9 — plan sytuacyjny, rzuty parteru i I piętra, II i III piętra oraz przekrój poprzeczny pierwszego (lub drugiego) traktu kamienicy a także pismo Magistratu do Franciszki Pareńskiej: zezwalające na podjęcie przebudowy; według małego precyzyjnego określenia Chmiela (iw., s. 11) przebudowa dokonana została w latach 80-tych XIX w.

²⁰ Jw. ABM, fasc. 320, Dz. I L.s. 37, poz. 12.

²¹ Zob. przyp. 10.

²² Rozmowę z K. Wojtarowiczem i oględziny jego pracowni przeprowadziła autorka w październiku 1984 r.

²³ Zakład Kriegerów uległ likwidacji w 1926 r. z chwilą ofiarowania go przez Amalię Krieger gminie m. Krakowa wraz z całym wyposażeniem, zdjęciom i negatywami — zob. Kosiński, jw., s. 161—166.

²⁴ Chmiel (iw., s. 11—12) mylnie określił usytuowanie drugiej w tym domu pracowni Kriegera na III piętrze, choć słusznie zauważył że była zwrócona ku podwórzu.

²⁵ Według K. Wojtarowicza był to rok 1876 (?).

²⁶ ABM, fasc. 320, Dz. I L.s. 37, poz. 13.

²⁷ Na styku dwóch gablot zamiast półwałka znalazła się wąska pływca wypełniona napisami. Istniała też jeszcze jedna, późniejsza para gablot w formie prostych, pozbawionych ozdób szafek, opatrzonych łagodnie wygiętymi, skromnymi zwieńczeniami, zawierającymi napis — zob. zdjęcie reproduktowane w Roczniku Krakowskim, t. XVII (1916), s. 27, przedstawiające dom po przeróbce w 1913 r. części parteru na kanton Banku czeskiego (Chmiel, jw., s. 12—13).